

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

ГОМЕР

■

ОДІССЕЯ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2023

ОДІССЕЯ

ПІСНЯ ПЕРША

ЗМІСТ ПЕРШОЇ ПІСНІ ДЕНЬ ПЕРШИЙ

Рада богів. Зібравшись на Олімпі, вони ухвалюють, щоб Одиссей, якого переслідує Посейдон і затримує німфа Каліпсо, повернувся нарешті у свою вітчизну, на острів Итаку. Богиня Афіна, прибравши вигляд Мента, Одиссеєвого друга, з'являється синові Одиссея Телемахові й дає пораду поїхати до Пілоса і Спарти, щоб розвідати про батькову долю, радить йому також повиганяти женихів своєї матері Пенелопи, що господарюють в Одиссеєвім домі. Телемах після рішучої розмови з матір'ю і женихами лягає спати і мріє про подорож.

РАДА БОГІВ. АФІНА НАСТАВЛЯЄ ТЕЛЕМАХА

Музо, повідай мені про бувалого мужа, що довго
Світом блукав, священну столицю троян зруйнувавши,
Всяких людей надивився, міста їх і звичаї бачив,
В морі ж багато біди і тілом зазнав, і душею,

- 5 Щоб і себе врятувать, і друзів додому вернути.
Та не вберіг він свого товариства, хоч як того прагнув.
Марно загинули всі через власне зухвальство безтямне:
З'їли, безумні, волів вони Гелія Гіперіона,
Що понад нами, — за те дня повернення він їх позбавив.
- 10 Дещо, богине, і нам розкажи про них, Зевсова доню.
Інші, кому пощастило уникнуть загибелі злої,
Дома були вже, війни й небезпеки на морі позбувшись.
Тільки його, що так прагнув отчизни своєї й дружини,
Німфа Каліпсо, владарка, тримала, в богинях пресвітла,
- 15 В гроті глибокім, бажаючи мати його чоловіком.
В круговороті часу, коли рік надійшов відповідний
І ухвалили боги повернутись йому до Ітаки,
Навіть і там, серед близьких і рідних, не міг він уникнуть
Скрути тяжкої. Тоді всі богове йому співчували,
- 20 Крім Посейдона, — гнівом його Одиссей богорівний
Вічно був гнаний, аж поки до рідного краю дістався.
Сам Посейдон у далеких тоді пробував ефіопів, —
У протилежних кінцях простягались поселення їхні, —
Де Гіперіон заходить, і там, де він сходить щоденно.
- 25 Там з баранів і биків гекатомби приймав він жертовні,
Там веселився на учтах. Тим часом інші богове
В Зевса, у домі його на Олімпі, всі разом зібрались.
Першим батько людей і богів тут слово промовив, —
В пам'яті серця його постав-бо Егіст бездоганный,
- 30 Вбитий Орестом палким, Агамемнона сином преславним.
Це він згадавши, з такими словами звернувся до безсмертних:
«Горе! Як легко смертні тепер нас у всьому винують!

Зло — від богів, — вони кажуть, самі ж через власну зухвалість,
Всупереч долі, багато на себе нещастя накликають.

- 35 Так і Егіст проти долі дружину Атріда законну
Взяв за жону, а самого убив, шойно той повернувся.
Знав же й про згубу свою, бо завчасно до нього послали
Світлого ми дозорця Гермеса сказати, щоб не смів той
Ані Атріда вбивати, ні жони його брати за себе,
40 Бо за Атріда відомста відбудеться через Ореста,
Щойно змужніє й почне за рідним він краєм тужити.
Так йому мовив Гермес, та не зміг він на думку Егіста
Радою доброю вплинуть, — і той за все поплатився».

В відповідь мовить йому ясноока богиня Афіна:

- 45 «О Кроніде, наш батьку, ти наш володарю найвищий!
Справді, смертю такою поліг він цілком по заслuzі.
Хай же так кожен загине, хто мав би таке учинити.
Та розривається серце за тим Одиссеєм розумним.
Він-бо, нещасний, від любих далеко на хвилию митім
50 Острові терпить біду, на тім пупі широкого моря.
Острів той лісом поріс, і живе там богиня в домівці,
Згубного донька Атланта, що глиб увесь знає у морі
Й сам міцними плечима тримає стовпи височенні
Ті, що й небо навколо, і землю усю підпирають.
55 В смутку затримує там бідолаху Атлантова донька,
Повними ласки й облуди словами всечасно чарує,
Тільки б свою він Ітаку забув. Одиссей же невтішно
Прагне узріти хоч дим, що над рідним підноситься краєм,
Потім і вмерти готовий. Невже і твого, олімпійцю,
60 Серця ласкавого це не зворушить? Чи не годив-бо
Жертвами щиро тобі Одиссей з кораблів аргів'янських

В Трої просторій? Чому ж одвертаєшся й досі од нього?»

Відповідаючи, Зевс, що хмари збирає, промовив:

«Що за слова в тебе лунуть, дитя, крізь зубів огорожу?

65 Богоподібного як же забути мені Одиссея?

Найрозумніший з людей він, з усіх найщедріші приносив
Жертви безсмертним богам, що простором небес володіють!

Та Посейдон-земледержець до нього всечасно палає

Гнівом невпинним за те, що кіклоп Поліфем богорівний

70 Ока позбавлений ним, а той же із інших кіклопів

Був найсильніший; німфа його породила Фооса,
Форкіна донька, державця в пустинному морі шумливим.

В гроті глибокім вона з Посейдоном колись поєдналась.

З того часу Посейдон, могутній землі потрясатель,

75 Хоч не убив Одиссея, то гонить від рідного краю.

Отже, давайте усі поміркуємо разом уважно,

Як Одиссея додому вернуть. Посейдон хай вгамує

Гнів свій, — не може-бо він проти спільної волі безсмертних
Вперто змагатися сам і один з усіма сперечатись».

80 В відповідь мовить йому ясноока богиня Афіна:

«О Кроніде, наш батьку, ти наш володарю найвищий!

Як і на правду тепер до вподоби богам всеблаженим,

Щоб Одиссей велемудрий шасливо додому вернувся,

З вістю Гермеса, гінця світлосяйного, швидше пошлімо

85 Аж на Огігію, острів далекий, нехай там негайно

Німфі звістить пишнокосій ухвалу нашу незмінну,

Що Одиссей витривалий повинен додому вернуться.

Я ж до Ітаки поїду, щоб там в Одиссеєвім сині

Більшу збудити бадьорість і прагнення вкласти у серце,

90 Скликати довговолосих ахеїв на збори народні
Й вигнати всіх женихів, які убивають у нього
Цілі отари овець і повільних волів круторогих.
Потім пошлю його в Спарту і в Пілос, пісками укритий, —
Може, почує він щось про повернення любого батька
95 Й сам між чужими людьми собі доброї слави набуде».

Мовила так і до ніг золоті підв'язала підошви,
Гожі й нетлінні, що всюди із подувом вітру найлегшим —
І по воді, й по безкраїх просторах землі — її носять,
Спис бойовий у руки взяла з наконечником мідним,
100 Гострий, міцний і важкий, що ним побивала героїв
Шереги гнівом охоплена донька всевладного батька.
Кинулась летом швидким із високих вершин олімпійських,
Стала в ітакськiм краю, при самих Одиссеєвих дверях,
Перед порогом надвірним, із списом в руці мідногострим,
105 Вигляд чужинця прибравши, тафійського ватага Мента.
Там женихів гордовитих застала. Перед дверима
Грою в кості якраз утішали своє вони серце,
Сидячи долі на шкурах волів, що самі ж повбивали.
Слуги меткі та окличники з ними: одні у кратéрах
110 Воду мішали з вином, а другі дірчатими мили
Губками довгі столи й на середину їх виставляли,
Інші ж — м'яса на них розкладали шматки незліченні.

Перший з усіх Телемах боговидий богиню помітив.
Серцем засмучений, мовчки сидів він поміж женихами
115 Й думкою батька собі уявляв благородного, як він
З'явиться раптом і всіх женихів повигонить із дому,
Честь свою верне і стане господарем власних маєтків.

Мислячи так, він сидів з женихами й Афіну побачив.

Кинувсь до входу він, сором відчувши в душі, що чужинець

¹²⁰ Мусить так довго стоять під дверима. Наблизивсь до нього,

Взяв за правицю його, прийняв мідногострого списа

І, промовляючи, з словом до нього звернувся крилатим:

«Щастен будь, гостю, в цім краї ти прийнятий будеш
привітно!

Сядь, пообідай, а потім розкажеш, чого тобі треба».

¹²⁵ Мовивши це, йде вперед, а за ним — Паллада Афінa.

Щойно обоє зайшли вони в дім Одиссея високий,

Списа узяв він у неї, відніс під колону велику,

Вставив у тесаний списник — туди, де багато стояло

Інших списів Одиссея, в біді витривалого мужа.

¹³⁰ В крісло, привівши її, посадив, полотниною вкрите,

Крісло ж красиве, різьблене, з маленьким підніжжям при
ньому.

Сам на стільці біля неї узорчатім сів якнайдалі

Від женихів, щоб криком своїм не завадили гостю

Їжу спокійно вживати, хоча й до зухвальців потрапив,

¹³⁵ Та наодинці про батька відсутнього щось розпитати.

Воду служниця внесла в золотому чудовому глеку —

Руки вмивати — й поволі над срібним цеберком зливала;

Потім поставила стіл перед ними, обструганий рівно.

Хліба і страв розмаїтих їм ключниця вносить поважна,

¹⁴⁰ Радо і щедро черпнувши з домашніх запасів багатих;

Різного м'яса їм чашник на блюдах поклав дерев'яних

Купами, й келихи він золоті перед ними поставив;

Часто й окличник до них підходив вина доливати.

Шумно в кімнату зухвалі зайшли женихи й посідали

- 145 Поряд, один за одним, на стільцях і на кріслах високих;
Воду їм чисту на руки окличники стали зливати;
Свіжого хліба служниці наклали їм кошики повні;
Хлопчики аж по вінця напою влили у кратери,
Й руки до поданих страв одразу ж усі простягнули.
- 150 Потім, коли уже голод і спрагу вони вдовольнили,
Зразу ж і іншим серця женихів забуяли бажанням —
Співу і танців, адже найкраща то учти оздоба.
Фемію в руки окличник кіфару подав пречудову,
Мусив-бо він женихам і грати, й співають проти волі.
- 155 Пісню прекрасну почав він, по струнах ударивши злегка.
Саме тоді Телемах Афіні сказав ясноокий,
Голову близько схиливши, щоб інші його не почувли:
«Гостю мій любий, не будеш гнівитись на те, що скажу я?
Їм лиш одно на умі — самі лиш кіфари та співи.
- 160 Легко їм це, бо безкарно чужеє майно проїдають
Мужа, що білії кості його або десь під дощами
Тліють на суші, або їх десь хвиля морська коливає.
Тільки б узріли вони, що господар додому вернувся,
Всім би їм краще вже ноги прудкіші схотілося б мати,
- 165 Ніж на одіння коштовне чи золото тут багатіти.
Доля лиха загубила його, і ніякої втіхи
Нам вже немає, хоча й би сказав хто з живущих на світі,
Ніби він вернеться, — день повороту його вже загинув.
Отже, тепер мені щиро скажи і повідай одверто:
- 170 Хто ти і звідки? З якого ти міста й родини якої?
Як ти прибув, на яким кораблі? Яку до Ітаки
Путь із тобою пройшли мореплавці? І що то за люди?
Ти ж бо не пішки, гадаю, до нашого краю дістався.

ЗМІСТ

Гомерова «Одіссея» та її місце в світовій літературі <i>К. С. Забарило</i>	3
---	---

ОДІССЕЯ

ПІСНЯ ПЕРША

День перший.

Рада богів. Афіна наставляє Телемаха	33
--	----

ПІСНЯ ДРУГА

День другий і ранок третього дня.

Збори ітакійців. Телемахів од'їзд	50
---	----

ПІСНЯ ТРЕТЯ

День третій і четвертий до вечора п'ятого дня.

В Пілосі	67
----------------	----

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА

Вечір п'ятого дня і день шостий.

В Лакедемоні	87
--------------------	----

ПІСНЯ П'ЯТА

День сьомий і далі до кінця тридцять першого дня.

Пліт Одіссеїв	118
---------------------	-----

ПІСНЯ ШОСТА

Тридцять другий день.

Прибуття Одіссея до феаків	138
----------------------------------	-----

ПІСНЯ СЬОМА

Вечір тридцять другого дня.

Одіссеїв прихід до Алкіноя	152
----------------------------------	-----

ПІСНЯ ВОСЬМА	
<i>День тридцять третій.</i>	
Одісеєве перебування у феаків	165
ПІСНЯ ДЕВ'ЯТА	
<i>Вечір тридцять третього дня.</i>	
Розповідь Алкіноєві. Пригода в кіклопа	187
ПІСНЯ ДЕСЯТА	
<i>Вечір тридцять третього дня.</i>	
Пригоди в Еола, у лестригонів та в Кіркеї	211
ПІСНЯ ОДИНАДЦЯТА	
<i>Вечір тридцять третього дня.</i>	
Жертви для виклику померлих	235
ПІСНЯ ДВАНАДЦЯТА	
<i>Вечір тридцять третього дня.</i>	
Сирени, Скїлла і Харїбда, бики Гелїуса	259
ПІСНЯ ТРИНАДЦЯТА	
<i>Тридцять четвертий день і ранок тридцять п'ятого.</i>	
Відплиття Одиссея з країни феаків і прибуття до Ітаки	278
ПІСНЯ ЧОТИРНАДЦЯТА	
<i>День тридцять п'ятий.</i>	296
ПІСНЯ П'ЯТНАДЦЯТА	
<i>Тридцять п'ятий і тридцять шостий день; ранок тридцять сьомого.</i>	
Прибуття Телемаха до Евмея	317
ПІСНЯ ШІСТНАДЦЯТА	
<i>День тридцять сьомий.</i>	
Упізнання Одиссея Телемахом	338
ПІСНЯ СІМНАДЦЯТА	
<i>День тридцять восьмий.</i>	
Повернення Телемаха на Ітаку	357
ПІСНЯ ВІСІМНАДЦЯТА	
<i>День тридцять восьмий.</i>	
Бій Одиссея з Іром навкулачки	380

ПІСНЯ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА

Вечір тридцять восьмого дня.

Зустріч Одиссея й Пенелопи. Умивання ніг 396

ПІСНЯ ДВАДЦЯТА

Ніч з тридцять восьмого на тридцять дев'ятий день.

Вранці і опівдні тридцять дев'ятого дня.

Перед убивством женихів 420

ПІСНЯ ДВАДЦЯТЬ ПЕРША

День тридцять дев'ятий.

Лук Одиссеїв 435

ПІСНЯ ДВАДЦЯТЬ ДРУГА

День тридцять дев'ятий.

Побиття женихів 452

ПІСНЯ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЯ

Вечір тридцять дев'ятого і ранок сорокового дня.

Пенелопа впізнає Одиссея 471

ПІСНЯ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТА

Сороковий день.

Замирення 486

Примітки 507

Словник міфологічних імен та географічних назв 541